

Deri ve Zührevi Hastalıkları Doktorlarının Tıp Uygulamalarında Müzik Temelli Müdahalelerin Yeri Hakkındaki Düşünceleri Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma

A Descriptive Study on Thoughts of Skin and Venereal Diseases Doctors on the Place of Music-Based Interventions in Medical Practices

 Nurhan DÖNER AKTAŞ^a

^aİzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Deri ve Zührevi Hastalıkları Kliniği, İzmir, Türkiye

ÖZET Amaç: Müziğin insan fizyolojisi ve ruh sağlığı üzerine olumlu etkileri ile deri hastalıklarında tedaviye ek olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir. Bu çalışma ile Deri ve Zührevi Hastalıkları doktorlarının tıp alanında müzik temelli uygulamalar hakkındaki düşüncelerinin tespiti amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Örneklemi Deri ve Zührevi Hastalıkları doktorlarından oluşan çalışmaya 235 doktor dahil edildi. Çalışma çevrimiçi anket gönderilerek gerçekleştirildi. Anket formu doktorların: 1) sosyo-demografik özelliklerini; 2) müziğe olan ilgilerini; 3) müziğin günümüz tıp alanındaki yeri hakkındaki düşüncelerini; 4) müziğin Deri ve Zührevi Hastalıklar alanında kullanımı hakkındaki düşüncelerini; 5) müziğin diğer branşlarda kullanımı ile ilgili düşüncelerini; 6) müziğin insan üzerine etkileri ile ilgili düşüncelerini; 7) müzik terapi hakkında bilgi durumunu; ve 8) müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmalar konusundaki düşüncelerini içeren sorulardan oluşmaktaydı. **Bulgular:** Çalışmaya katılan doktorların yaş ortalaması 41,06 ve %75,7'si kadındı. Doktorların %63,8'i müziğin Deri ve Zührevi Hastalıkların klinik uygulamalarında kullanılabileceğini düşündüğü, müziğin branşları dışındaki tıbbi tedaviye ek olarak sıklıkla kullanılabileceğini düşündükleri bulundu. Doktorların %69,4'ünün müziğin tansiyon, %81,3'ünün kalp ritmi, %62,9'unun ağrı, %44,7'sinin kaşıntı ve %96,2'sinin yaşam kalitesi üzerine etkisi olduğunu düşündüğü saptandı. Doktorların %70,2'sinin dünyada, %83,0'ünün ülkemizde müzik terapi yapan merkezler hakkında fikri olmadığı bulundu. Katılımcıların %12,3'ü müzik terapi ile ilgili, %3,4'ünün de Deri ve Zührevi Hastalıkları ve müzik terapi ile ilgili bilimsel makale okumuş olduğu belirlendi. Katılımcıların %49,8'i müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmaya katılmak istediği saptandı. **Sonuç:** Çalışmamızın bulguları müzik/müzik terapinin deri hastalıklarında kullanımı ile ilgili kanıt dayalı verilerle, doktorların konuyla ilgili ilgi ve bilgi düzeyleri arttıkça hastalarını müzik terapiye yönlendirebileceklerini düşündürmektedir.

ABSTRACT Objective: It is known that music can be used in addition to treatment in skin diseases because it has positive effects on human physiology and mental health. In our study, it was aimed to determine the thoughts of dermatology and venereal disease doctors about the place of music based interventions in current medical practices. **Material and Methods:** 235 doctors were included in the study, whose sample consisted of Skin and Venereology doctors. The study was conducted by sending an online survey. The survey form examines doctors': 1) socio-demographic characteristics; 2) their interest in music; 3) thoughts on the place of music in today's medical field; 4) thoughts on the use of music in the field of Skin and Venereal Diseases; 5) thoughts on the use of music in other branches; 6) thoughts on the effects of music on people; 7) information about music therapy; 8) it was created with questions about their thoughts on scientific studies. **Results:** The average age of the doctors participating in the study was 41,06 and 75,7% were women. 63.8% of the doctors think that music can be used in the clinical practice of Skin and Venereology Diseases, and in order of frequency, doctors think that music can be used in addition to medical treatment outside their branches, 83,8% in psychiatry, 63,0% in palliative medicine, and 44,7% in oncology. It was found that 69,4% of the doctors thought that music had an effect on blood pressure, 81,3% on heart rhythm, 62,9% on pain, 44,7% on itching, and 96,2% on quality of life. It was determined that 70,2% of the doctors in our study did not have knowledge about music therapy centers in the world and 83,0% in our country. It was determined that 12,3% of the participants had read scientific articles about music therapy, and 3,4% had read scientific articles about Skin and Venereal Diseases and music therapy. It was determined that 49,8% of the participants wanted to participate in scientific studies on music therapy. **Conclusion:** The findings of our study suggest that with evidence-based data on the use of music/music therapy in skin diseases, doctors can direct their patients to music therapy as their interest and knowledge on the subject increases.

Anahtar Kelimeler: Deri ve zührevi hastalıklar; müzik; müzik terapi

Keywords: Skin and venereal diseases; music; music therapy

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:

Döner Aktaş N. Deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının tıp uygulamalarında müzik temelli müdahalelerin yeri hakkındaki düşünceleri üzerine tanımlayıcı bir çalışma. J Tradit Complem Med. 2024;7(1):82-91.

Correspondence: Nurhan DÖNER AKTAŞ

İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Deri ve Zührevi Hastalıkları Kliniği, İzmir, Türkiye

E-mail: nurhan_doner@yahoo.com

Peer review under responsibility of Journal of Traditional Medical Complementary Therapies.

Received: 26 May 2023

Received in revised form: 15 Dec 2023

Accepted: 15 Dec 2023

Available online: 10 Jan 2024

2630-6425 / Copyright © 2024 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Deri hastalıklarının tedavisinde gerek topikal gerekse sistemik uygulanan etkin tedavi seçenekleri mevcuttur. Bu tedaviler ile deri hastalıklarının büyük bir kısmı kontrol altına alınabilmektedir. Deri hastalıklarının dış görünümü ilgilendirmesi, bazı hastalıklarda tedavi ile tam düzelmenin olmaması ve bazı hastalıkların iyileşse bile tekrarlaması, hastaların ruh sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.^{1,2} Finlay ve ark., deri ve zührevi hastalıkları hastalarında tedaviye ek olarak başvurulacak destekleyici yöntemlerden bahsettikleri çalışmalarında, müziğin de kullanılabileceğini vurgulamaktadırlar.³

Müziğin tarih öncesi dönemde tedavi amaçlı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Çoğu eski çağ medeniyetlerinde hastanın kötü varlık ve ruhlardan kurtarılması düşüncesiyle çeşitli bitki ve ilaçlara ek olarak müzik ve dans da kullanılmıştır. Eski Türk toplulukları, Çin ve Japon medeniyetleri, Mısır, Eski Roma, Mezopotamya ve Hint Uygarlıklarında tedavi amaçlı olarak müziğin kullanıldığına dair kayıtlar mevcuttur.^{4,5}

Müzik ses dalgalarından oluşmakta, aynı veya farklı frekanstaki ses dalgaları bir araya gelerek belirli bir düzen içerisinde bir melodi ortaya çıkarmaktadır. Bazı frekans, ritim, melodi, söz vb. müziği oluşturan unsurların tıp uygulamalarında kullanım alanı mevcuttur. İnsan bedeni üzerinde olumlu etkileri tespit edilmiş olan müzik unsurlarının dinletilerek uygulanması müzik tıbbi uygulamaları ve müziğin yetkili bir terapist tarafından belirli kurallar ve yöntemlerle hasta veya hasta gruplarında kullanılması da müzik terapi olarak adlandırılmaktadır.⁵⁻⁷ Türkçe kaynakların bir kısmında müzik tıbbi uygulamalarının ve müzik terapinin tarihsel süreci anlatılırken müzikle tedavi teriminin de kullanıldığı görülmektedir.^{7,8} Literatürde müzik terapisti veya uzman bir danışman olmadan müzik dinletilerek yapılan uygulamaların da müzik terapi olarak tanımlandığı yayınlar da mevcuttur.⁹⁻¹¹ Çalışmamızda, müziğin herhangi bir bileşenin tıp uygulamalarında kullanılabilirliği hakkındaki düşünceler “müzik” ana başlığı altında, müzik terapi hakkındaki farkındalık ve bilgi durumu da “müzik terapi” ifadesi kullanılarak sorgulanmıştır.

Yirminci yüzyılda kendine has yöntemleri ile geleneksel tıp bilimine uygun olduğu kabul edilen müzik terapi, Dünya Müzik Terapisi Federasyonu tarafından bir müzik terapistinin bir danışan veya grupta, katılımcıların zihinsel, duygusal, fiziksel, bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarına karşılık verebilmek adına planlı bir süreçte müzik ve/veya müzikal unsurların (ses, ritim, melodi ve armoni) kullanılması olarak tanımlanmaktadır.^{5,12} Müziğin meşguliyet terapisi bağlamında kullanılabilmesi ile bu uygulamalar daha kapsayıcı bir yaklaşım hâline gelmiştir.¹³

Günümüzde müzik terapinin kullanım alanı oldukça geniştir. Nöroloji, kardiyoloji, onkoloji, psikiyatri, gibi klinik alanlarda hastaların tedavisinde tamamlayıcı bir yöntem olarak kullanılmaktadır.^{7,14} Son yıllarda müziğin ve müzik terapinin kullanımı ile ilgili birçok branşı kapsayan araştırmalar yapılmış ve bu araştırmaların sonucunda, günümüz tıp uygulamalarında müziğin ve müzik terapinin kullanımı ile ilgili olumlu veriler elde edilmiştir. Bununla birlikte yapılmış bilimsel çalışmalar ışığında müzik uygulamaları ve müzik terapinin deri ve zührevi hastalıkların tıbbi tedavisinde ve/veya cerrahi uygulamaları sırasında kullanılabileceği gösterilmiştir.^{3,15,16} Literatürde deri ve müzik ile ilgili yayınlardan Kimata'nın yapmış olduğu, çalışmada Mozart ya da Beethoven dinlemenin lateks alerjisi olan atopik dermatitli hastalar üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve Mozart dinlemenin bu hasta grubunda şikayetleri azaltmada daha etkili olduğu bildirilmiştir.¹⁷ Lazaroff ve Shimshoni, psöriyazis vulgaris ve nörodermatit hastalarında konvensiyonel tedaviye ek olarak, daha önceki çalışmalarda stres ve kan basıncı üzerine olumlu etkileri gösterilmiş bir yöntem olan “Medical Response Therapy-music/MRT-music” uygulamasının kontrol grubuna göre daha olumlu etkiler yarattığını savunmuşlardır.¹⁸ Başka bir çalışmada da dermatolojik cerrahi esnasında rahatlatıcı müzik dinletilmesinin hastaların işlem sırasındaki stresini azalttığı gösterilmiştir.¹⁶

Her ne kadar müzik ve müzik terapinin deri ve zührevi hastalıklarda kullanımı ile ilgili bilimsel yayınlar yapılmış olsa da doktorların tedaviye destek olarak bu uygulamaları tercih edip etmemeleri konu ile ilgili inanış ve tutumlarından etkilenmektedir. Bu çalışma, deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının günümüz tıp uygulamalarında müzik temelli uygulama-

maların yeri hakkındaki düşüncelerini belirlemek amacıyla tasarlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışma tanımlayıcı bir çalışma olup evreni Türkiye’de bulunan deri ve zührevi hastalıkları doktorlarıdır. Örneklem büyüklüğü evreni bilinen örneklem formülü kullanılarak referans yayın ile %95 güven aralığında, 0,5 hata payı ile hesaplanmıştır.^{19,20} Çalışmaya 235 deri ve zührevi hastalıklar doktorları rastgele seçilmiştir. Çalışma 2021 yılında (Mart-Ekim 2021) çevrimiçi anket gönderilerek gerçekleştirilmiştir. Anketler “Google Forms” (Google Workplace, 2021, USA) üzerinde hazırlanıp, her bir katılımcının anketi tek sefer doldurabileceği şekilde “çevrim içi anket formu” olarak oluşturulmuş, anket uygulaması doktorlar çalışmaya dâhil olmayı kabul ettikten sonra başlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bilgilendirilmiş olur alınmıştır.

Anket formu çalışmaya katılan doktorların sosyodemografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, akademik ünvan, çalıştıkları kurum, deri ve zührevi hastalıkları kliniğinde çalıştıkları süre), müziğe olan ilgilerini, müziğin günümüz tıp alanındaki yeri hakkındaki düşüncelerini (3’lü Likert ölçeği kullanılarak), müziğin deri ve zührevi hastalıkları alanında ve hastalıklarında kullanımı ilgili düşüncelerini, deri ve zührevi hastalıkları dışındaki branşlarda kullanımı ilgili düşüncelerini, müziğin insan üzerindeki etkileri ile ilgili düşüncelerini (tansiyon, kalp ritmi, ağrı, kaşıntı ve yaşam kalitesi) (3’lü Likert ölçeği kullanılarak), müzik terapi hakkında bilgi durumlarını ve müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmalar konusundaki düşüncelerini sorgulayan 27 sorudan oluşmaktadır.

Çalışma için gerekli etik kurul onayı Kâtip Çelebi Üniversitesi Üniversitesi Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi Etik Kurulundan alınmıştır (proje no:0043, etik kurul onay tarihi: 18.02.2021). Çalışma Helsinki Deklarasyonu prensiplerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın örnekleme 235 deri ve zührevi hastalıklar doktoru dâhil edilmiş olup, doktorların sosyodemografik özellikleri ve çalışma durumları ile ilgili veriler **Tablo 1**’de sunulmaktadır. Çalışmaya katılan doktorların %75,7’si kadındı. Doktorların

TABLO 1: Çalışmaya katılan deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının sosyodemografik özellikleri.

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	178	75,7
Erkek	57	24,3
Toplam	235	235
Çalışılan kurum		
Üniversite hastanesi	59	25,1
Üniversite afiliye devlet hastanesi	27	11,5
Eğitim araştırma hastanesi	37	15,7
Üniversite afiliye özel hastane	5	2,1
Devlet hastanesi	32	13,6
Özel hastane	27	11,5
Tıp merkezi	7	3,0
Muayenehane	32	13,6
Emekli	9	3,8
Toplam	235	100
Ünvan		
Profesör	21	8,9
Doçent	14	6,0
Doktora öğretim görevlisi	15	6,4
Uzman	139	59,1
Asistan doktor	46	19,6
Toplam	235	100
Deri ve zührevi hastalıkları çalışılan süre		
0-<5 yıl	54	23,0
5-<10 yıl	39	16,6
10-<15 yıl	35	14,9
>15 yıl	107	45,5
Toplam	235	100

%54,4’ünün üniversite hastanesinde, eğitim araştırma hastanesinde, üniversite afiliye devlet hastanesi veya üniversite afiliye özel hastanede görev yaptığı belirlendi. Katılımcıların %59,1’inin uzman doktor, %19,6’sının asistan doktor, %8,9’unun profesör, %6,4’ünün doktora öğretim görevlisi ve %6,0’sının doçent doktor ünvanı ile çalıştıkları tespit edildi.

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 15.0 (SPSS Inc., Chicago, USA) programı kullanıldı. Süreksiz değişkenler için frekans ve yüzde değerleri, sürekli değişkenler için ortalama ve standart sapma değerleri belirlendi.

BULGULAR

Çalışmaya katılan deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının yaş ortalamasının 41,06 (minimum-maksi-

TABLO 2: Deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğe ilgileri.

	n	%
Müzik dinlemek veya müzik icrası için (şarkı, söylemek, enstrüman çalmak, beste yapmak) kendinize zaman ayırır mısınız?		
Evet	133	56,6
Hayır	8	3,4
“Özel zaman ayırmam ancak müzik dinlemeyi severim ”	94	40,0
Toplam	235	
Enstrüman çalar mısınız?		
Evet	35	14,9
Hayır	194	82,6
Cevapsız	6	2,6
Toplam	235	100
Şarkı söyler misiniz?		
Evet	109	46,4
Hayır	122	51,9
Cevapsız	4	1,7
Toplam	235	100
Müzik ile ilgili profesyonel sanatsal veya akademik eğitim aldınız mı?		
Evet	25	10,6
Hayır	206	87,7
Cevapsız	4	1,7
Toplam	235	100

mum: 24-76) olduğu bulundu. Doktorların müziğe olan ilgisi ile ilgili bulgular **Tablo 2**'de özetlenmektedir. “Müzik dinlemek veya müzik icrası için (şarkı, söylemek, enstrüman çalmak, beste yapmak) kendinize zaman ayırır mısınız?” sorusu “Evet”, “Hayır” ve “Özel zaman ayırmam ancak müzik dinlemeyi severim” olarak seçenklendirilerek sorulduğunda doktorların %56,6’sının müzik dinlemek için özel zaman ayırdığı, %40,0’ının “Özel zaman ayırmam ancak müzik dinlemeyi severim” seçeneğini işaretlediği tespit edildi. Doktorlara “Haftada kaç saat müzik dinlersiniz?” sorusu sorulduğunda, doktorların (n=225) haftada ortalama 6,9 saat (maksimum-minimum: 98-1; standart sapma: ±9,19) müzik dinledikleri tespit edildi. Katılımcılar arasında enstrüman çalma oranı %14,9, şarkı söyleyenlerin oranı %46,4 olarak saptandı. Müzik ile ilgili profesyonel sanatsal ve/veya akademik eğitim alanların oranı %10,6 idi.

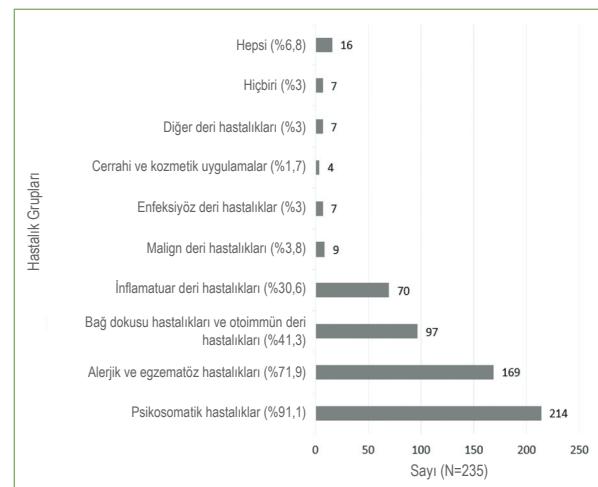
İstatistiksel analiz sonucunda çalışmaya katılan doktorların (n=167) %71,1’i “Müziğin günümüz tıp biliminde yeri yoktur, müzik bir sanat dalıdır” önermesini “Fikrim yok”, (“katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek), (n=56)

%23,8’inin “Katılmıyorum”, (n=12) %5,1’inin ise bu önermeyi “Katılıyorum” olarak işaretlediği görüldü.

Müziğin, deri ve zührevi hastalıkların klinik uygulamalarında kullanılabileceğini (“katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek) çalışmaya katılan doktorların %63,8’i düşünürken, %28,9’unun konu ile ilgili fikri olmadığı, %7,2’sinin de müziğin kullanılamayacağını düşündüğü saptandı.

“Müziğin deri ve zührevi hastalıklarda kullanımı ile ilgili bilimsel çalışma bulunmamaktadır” önermesine (“katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek) doktorların %75,7’si konu ile ilgili “Fikrim yok” olarak belirttiği, %13,2’sinin “Katılmıyorum” ve %11,1’inin de “Katılıyorum” olarak belirttiği tespit edildi.

Çalışmaya katılan doktorların, müziğin deri ve zührevi hastalıklarda kullanımı hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi için hastalıklar gruplandırıldı. Hastalık grupları psikosomatik hastalıklar, inflamatuvar deri hastalıkları, bağ dokusu hastalıkları ve otoimmün deri hastalıklar alerjik ve egzematöz deri hastalıkları, malign deri hastalıklar, enfeksiyöz deri hastalıkları ve diğer deri hastalıkları şeklinde yapıldı. Birden fazla grup seçme olanağı ile her bir hastalık grubu için müziğin kullanılabilirliği “Evet” veya “Hayır” tek seçenek işaretlenmesi istenerek veriler elde edildi. Elde edilen veriler **Şekil 1**'de sunulmak-

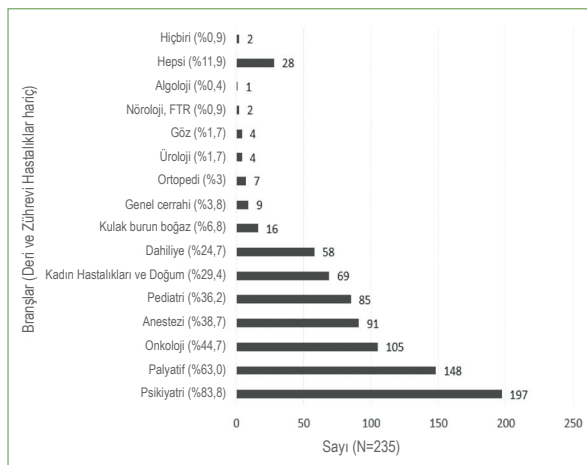
ŞEKİL 1: Deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğin kullanılabileceğini düşündükleri deri ve zührevi hastalık grupları.

Her bir hastalık grubu için “evet” veya “hayır” tek seçenek işaretlenerek; birden fazla grup işaretlenebilme olanağı ile veriler toplandı.

tadır. Doktorların, müziğin sıklık sırasına göre psikosomatik hastalıklar (%91,1), alerjik ve egzamatöz deri hastalıkları (%71,9), otoimmün deri hastalıklar ve bağ dokusu hastalıkları (%41,3) ve inflamatuvar deri hastalıklarında (%30,6) kullanılabilceğini düşündükleri bulundu.

Çalışmaya katılan doktorların müziğin deri ve zührevi hastalıklar dışındaki branşlarda kullanılabilirliği (hepsi, hiçbiri veya ilgili branşta “evet veya hayır” tek seçenek işaretlenerek) ile ilgili düşünceleri Şekil 2’de sunulmaktadır. Doktorların müziğin deri ve zührevi hastalıkları dışındaki branşlarda sıklık sırasına göre %83,8’i psikiyatride, %63,0’ü palyatifte, %44,7’si onkolojide, %38,7’si anesteziye, %36,0’sı pediatriye, %29,4’ü kadın hastalıkları ve doğumda, %24,7’si dahiliyede kullanılabilceğini düşündükleri görüldü.

Çalışmaya katılan doktorların müziğin insan üzerindeki etkileri ile ilgili düşüncelerinin tespiti için tansiyon, kalp ritmi, ağrı, kaşıntı ve yaşam kalitesi ile ilgili önermeler oluşturuldu. Her bir başlık için önerme, örneğin: “Müziğin tansiyon üzerine etkisi vardır” önermesine “Katılıyorum”, “Fikrim yok” ve “Katılmıyorum” seçenekleri oluşturularak tek seçeneğin işaretlenmesi istenerek hazırlandı. Doktorların %69,4’ünün müziğin tansiyon üzerine etkisi olduğunu düşündüğü, %28,5’inin bu konu ile ilgili fikri olmadığını, %2,1’inin müziğin tansiyon üzerine etkisi

ŞEKİL 2: Deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının müziğin kendi branşları dışında kullanılabilceğini düşündükleri branşlar.

FTR: Fizik tedavi ve rehabilitasyon; Her bir branş için “evet” veya “hayır” tek seçenek işaretlenerek; birden fazla branş işaretlenebilir olanağı ile veriler toplandı.

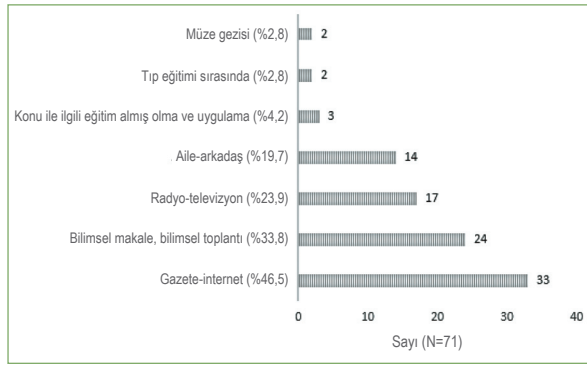
olmadığını düşündüğü belirlendi. Katılımcıların %81,3’ü müziğin kalp ritmi üzerine etkisi olduğunu düşünürken, %16,2’sinin bu konu ile ilgili fikri olmadığını, %2,5’inin müziğin kalp ritmi üzerine etkisi olmadığını düşündüğü tespit edildi. Doktorların %62,9’unun müziğin ağrı üzerine etkisi olduğunu düşünürken, %30,2’sinin bu konu ile ilgili fikri olmadığını, %7,2’sinin müziğin ağrı üzerine etkisi olmadığını düşündüğü; %44,7’si müziğin kaşıntı üzerine etkisi olduğunu düşünürken, %48,1’inin bu konu ile ilgili fikri olmadığını, %7,2’sinin müziğin kaşıntı üzerine etkisi olmadığını düşündüğü belirlendi. Katılımcıların %96,2’sinin müziğin yaşam kalitesi üzerine etkisi olduğunu düşünürken, %2,8’inin bu konu ile ilgili fikri olmadığını, %1,0’inin müziğin yaşam kalitesi üzerine etkisi olmadığını düşündüğü tespit edildi.

Katılımcı doktorların (n=164) %69,7’si “Müzik terapi ile hakkında bilginiz var mı?” (“evet veya hayır” tek seçenek işaretlenerek) sorusunu “Hayır”, (n=71) %30,3’nün de “Evet” olarak cevaplandıkları belirlendi. Müzik terapi ile ilgili bilginin (birden fazla seçenek işaretlenebilir olanağı ile) nereden edinildiği ve müzik terapi ile ilgili bilginin kapsamı hakkındaki veriler Şekil 3 ve Şekil 4’te sunulmaktadır. Doktorların müzik terapi ile ilgili bilgiyi sıklık sırasına göre %46,3’ü gazete-internette, %33,8’i bilimsel makaleden ve %23,9’u radyo-televizyondan edindiği tespit edildi. Müzik terapi hakkındaki bilginin kapsamını tespit etmek için düzenlenen sorular ile katılımcıların %83,0’ü müziğin hastalarda iletişimi iyileştirerek ve içsel farkındalığı artırarak tedaviye destek olduğunu, %73,2’si müzik terapinin hastalara ilgili müzik türleri dinletilerek yapıldığını, %56,3’ü hasta grupları oluşturularak uygulamaların yapılabileceğini düşündükleri belirlendi.

Çalışmaya katılan doktorların (n=165) %70,2’si “Dünyada müzik terapi yapan merkezler bulunmaktadır” (“katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek) önermesi ile ilgili fikri olmadığını belirtirken, (n=70) %29,8’inin önermeyi doğru olarak işaretlediği görüldü.

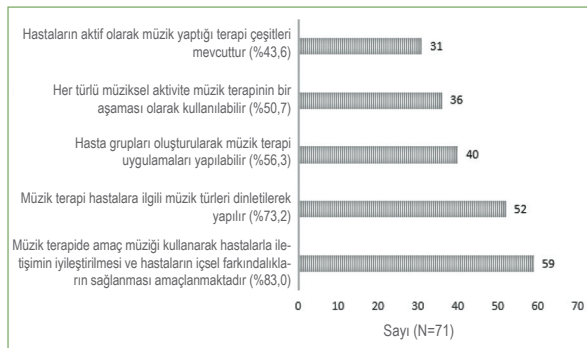
Yapılan analiz sonucunda çalışmaya katılan doktorların (n=195) %83,0’ünün ülkemizde müzik terapi yapan kurumun varlığı (“katılıyorum, fikrim

ŞEKİL 3: Deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının müzik terapi hakkındaki bilgilerini nereden edindikleri.

Radyo-televizyon, gazete-internet, bilimsel makale-bilimsel toplantı, aile-arkadaş ve diğer seçenekleri oluşturularak birden fazla seçenek işaretlenebilme olanağı ile veriler toplandı.

ŞEKİL 4: Deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının müzik terapi hakkındaki bilgilerinin kapsamı.

Katılımcılara Şekil 4 içerisinde yer alan önermeler sunuldu ve birden fazla seçenek işaretlenebilme olanağı ile veriler toplandı.

yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek) ile ilgili fikri olmadığı, (n=38) %16,2’sinin ülkemizde müzik terapi yapan kurumlardan haberdar olduğu saptandı. Katılımcıların (n=2) %0,8’inin ülkemizde müzik terapi yapan kurum bulunmadığını düşündüğü tespit edildi.

Çalışmaya katılan doktorların (“evet veya hayır” tek seçenek işaretlenerek) (n=29) %12,3’ü müzik terapi ile ilgili bilimsel makale okuduğunu belirtirken, (n=8) %3,4’ünün de deri ve zührevi hastalıkları ve müzik terapi ile ilgili bilimsel makale okuduğu belirlendi.

Yapılan analiz sonucunda, çalışmaya katılan doktorların (“katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum” tek seçenek işaretlenerek) (n=195) %83,1’i müzik te-

rapı ile ilgili bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğunu düşünürken, (n=40) %16,9’unun bu konu ile ilgili fikri olmadığı bulundu. Müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmaya ihtiyaç olmadığını düşünen doktor yoktu.

Yapılan analiz sonucunda çalışmaya katılan doktorların (“evet, fikrim yok, hayır” tek seçenek işaretlenerek) (n=117) %49,8’i müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmaya katılmak istediğini belirtirken, (n=70) %29,8’inin çalışmaya katılmak istemediği, (n=48) %20,4’ünün bu konu ile ilgili fikri olmadığı tespit edildi.

TARTIŞMA

Müzik ve müzik terapi uygulamalarının deri ve zührevi hastalıkları hastalarında farmakolojik tedaviler ile birlikte kullanılabilmesi ile ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır.³⁻⁵ Deri ve zührevi hastalıkları doktorların müzik temelli uygulamaları tedaviye destek olarak hastalarına önermeleri doktorların bu konu ile ilgili tutumlarından etkilenmektedir. Makalenin yazımı sırasında literatürde deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müzik/müzik terapi hakkındaki düşünceleri ile ilgili herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

Bu çalışma ile deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğe olan ilgileri değerlendirildiğinde müzik dinleme veya müzik icrası için zaman ayırma oranının %56,6 olduğu, doktorların müziğe özel zaman ayırmaları bile %40,0’nın müzik dinlediği saptandı. Doktorların haftada yaklaşık 7 saat müzik dinledikleri tespit edildi. Elde ettiğimiz veriler ile deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğe ilgisiz olmadıkları söylenebilir. Çalışmaya katılan doktorların %71,1’inin müziğin günümüz tıp biliminde yeri olmadığı ve müziğin sanat olduğu önermesi hakkında fikri olmadığı belirlendi. Çalışmamızda doktorların 3/4’ünün müziğin deri ve zührevi hastalıklarda kullanımını ile ilgili bilimsel çalışmaların varlığı hakkında fikrinin olmadığı bulundu. Doktorların yaklaşık 2/3’ü müziğin, deri ve zührevi hastalıkların klinik uygulamalarında kullanılabilmesini düşündüğü, yaklaşık 1/3’ünün de konu ile ilgili fikri olmadığı görüldü. Katılımcı doktorlar müziğin en sık psikosomatik hastalıklar, alerjik ve egzamatöz deri hastalıkları ve oto-

immün deri hastalıkları ve bağ dokusu hastalıklarında kullanılabileceğini düşündükleri görüldü. Literatürde deri ve zührevi hastalıklarında müzik, psikosomatik hastalıklar, alerjik ve egzamatöz hastalıklar ve deri ve zührevi hastalıkların cerrahi uygulamaları sırasında hastalara dinletilerek kullanılmıştır.^{3,15-18} Finlay ve ark., müziğin yaşam kalitesi üzerine olumlu etkileri, rahatlatıcı olması, kaşıntıyı azaltması ve ağrıyı hafifletici etkileri ile birçok deri hastalığının tedavisine destek olarak kullanılabileceğini vurgulamaktadırlar.³ Çalışmamıza göre her ne kadar deri ve zührevi hastalıkları doktorları müziğin deri hastalıklarında kullanılabileceğini düşünseler de konu ile ilgili bilimsel veriler ile ilgili fikri olmadığı görülmektedir. Bu durum tıp fakültelerinde konu ile ilgili derslerin olmayışı, uzmanlık eğitimi sırasında ve sonrasında konu ile ilgili bilimsel yayınların takip edilmemesi, kongrelerde konuya yer verilmemesi ve ana eğitim kitaplarında konunun yer almaması ile ilgili olabilir.

Günümüzde müzik uygulamalarının tıp alanında oldukça geniş uygulama alanı bulunmaktadır ve birçok hastalığın tedavisine destek olarak kullanılabileceğine dair çalışmalar literatürde mevcuttur. Öncelikle, psikiyatri, nöroloji, kardiyoloji, onkoloji gibi klinik alanlarda tıbbî tedaviye ek tamamlayıcı olarak kullanılmaktadır.^{14,21} Çalışmamızda, deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğin deri ve zührevi hastalıkları dışında en sık psikiyatri (%83,8), palyatif (%63,0) ve onkolojide (%44,7) kullanılabileceğini düşündükleri saptanmıştır. Döner ve Kahyaoğlu çalışmasında, Erzurum'da bölge eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan doktorların çoğunluğunun müziğin fizik tedavi ve rehabilitasyon (FTR), psikiyatri, onkoloji, nöroloji ve palyatif bakım hastalarının tedavisine destek olarak kullanılabileceği görüşünde olduğu; dahiliye, kadın hastalıkları ve doğum, deri ve zührevi hastalıklar, ortopedi, anestezi, göz hastalıkları, pediatri ve plastik ve rekonstrüktif cerrahi hastalarının tedavisine destek olarak kullanımını konusunda ise fikri olmadığı tespit edilmiştir.²⁰

Çalışmamız ile deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının müziğin tansiyon, kalp ritmi, ağrı, kaşıntı ve yaşam kalitesine etkileri hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde, yaklaşık 2/3'ünün müziğin tansiyon, kalp ritmi, ağrı üzerine olumlu etkiler sağladığı

ve yaklaşık yarısının müziğin kaşıntıyı azalttığını düşündüğü ve %96'sının müziğin yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği görüşünde olduğu belirlenmiştir. Müziğin insan bedeni üzerine biyolojik etkilerini tespit etmek için yapılan çeşitli çalışmalarda kortizol, testosteron, adrenalin, serotonin, norepinefrin, melatonin, dopamin, gibi hormonlarla; kan basıncı, nabız sayımı, solunum ritmi, solunum kalitesi gibi yaşamsal fonksiyonlar üzerindeki olumlu etkilerinin olduğunu saptanmıştır.²² do Amaral ve ark. 2016 yılında yaptığı metaanaliz ile müzik/müzik terapinin, sistolik kan basıncı üzerine olumlu etkileri tespit edilmiştir.²³ Ayrıca müziğin kaşıntıyı, ağrı algısını ve anksiyeteyi azalttığına, ruh hâli ve yaşam kalitesi üzerine olumlu etkileri olduğuna ilişkin literatür bilgisi mevcuttur.⁷ Demirtas ve ark. randomize kontrollü çalışmalarında, hastalara kendi seçtikleri müziklerin ve rahatlatıcı etkisi bilinen ritimlerin dinletilmesi ile kaşıntı yoğunluğunun kontrol grubuna göre anlamlı şekilde azaldığını tespit etmişlerdir.¹⁵ Erzurum'da bölge eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan doktorlar üzerinde yapılan çalışmada, doktorların %63,6'sının müziğin tansiyon üzerine etkisi olduğunu düşündüğü ve %89,6'sı bazı müzik türlerinin insanı rahatlatılabileceğine inandığı tespit edilmiştir.²⁰ Bulgularımıza göre, deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının da müziğin insan üzerindeki olumlu etkilerinin farkında oldukları söylenebilir.

Çalışmamızda, deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının %69,7'sinin müzik terapi hakkında bilgisi olmadığı belirlendi. Müzik terapi ile ilgili bilgisi olanların sıklık sırasına göre gazete-internet, bilimsel makale ve radyo-televizyondan bilgi edindiği görüldü. Çalışmaya katılan doktorların %12,3'ünün müzik terapi ile ilgili herhangi bir bilimsel makale okuduğu, %3,4'ünün de özellikle deri ve zührevi hastalıkları ve müzik terapi ile ilgili bir bilimsel makale okuduğu belirlendi. Doktorların müzik terapi hakkındaki bilgilerinin kapsamı irdelendiğinde, büyük çoğunluğunun müziğin hastalarda iletişimi iyileştirecek ve içsel farkındalığı artırarak tedaviye destek olduğunu düşündükleri belirlendi. Bu veriler ile her ne kadar katılımcılar müzik terapi hakkındaki bilimsel literatüre hakim olmasalar da müzik terapiyi bilen katılımcıların müzik terapinin kapsamı hakkında kısım yorum yapabildikleri söylenebilir. Ciğerci ve

ark. yaptığı çalışmada, sağlık profesyonellerinin %68,0'inin (hemşire %41,5, doktor %92,9) müzik terapi uygulamalarından haberdar olduğu, hemşirelerin %98,1'i ve doktorların da %98,2'sinin müzik terapiye ilişkin herhangi bir eğitim almadığı tespit edilmiştir.²⁴ Dündar'ın çalışmasında, katılımcıların (hemşire ve doktorlar) %73,3'ünün müzik terapi terimini duyduğu belirlenmiştir.²⁵ Sezer ve ark. yaptıkları çalışmada, %38,2'si doktorlardan oluşan katılımcıların %72,5'inin müzik terapi terimini duyduğu saptanmıştır.¹² Çalışmamız ile deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müzik terapi hakkındaki bilgilerinin diğer sağlık çalışanlarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının konuya yönelik ilgi eksikliği veya anket sorularının soruluş şekli ile ilgili olabileceği kanaatindeyiz.

Çalışmamız ile deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının %29,8'inin dünyada müzik terapi yapan merkezlerin varlığından haberdar olduğu, %70,2'sinin ise konu hakkında fikri olmadığı belirlendi. Yirminci yüzyılda müzik terapi Amerika ve batı dünyasında alternatif tedavi yaklaşımı değil, kendine özgü yöntem ve kuralları olan bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmiştir.⁶ Ülkemizde ise tıp fakültelerinde, özel hastanelerde ve özel merkezlerde FTR, kalp-damar cerrahisi, onkoloji, gibi birçok branşta genellikle Türk Müziği kullanan bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir.^{5,6} Çalışmamızda deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının %83,0'ünün ülkemizde müzik terapi yapan kurumun varlığı ile ilgili fikir sahibi olmadığı, sadece %16,2'sinin ülkemizde müzik uygulamaları yapan kurumlardan haberdar olduğu görülmüştür. Son yıllarda müzik terapi çalışmaları ülkemizde de hız kazanmış ve önemli bir gelişme olarak Torun tarafından Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde 2021 yılında ilk Müzik Terapi Ana Bilim Dalı kurularak Yüksek Lisans Programı açılmıştır.^{6,26} Diğer yandan; Türk Musikisini Araştırma ve Tanıtma Grubu, uygulamalı Müzik Terapi Derneği, Müzik Terapi Derneği, Türk Tedavi Musikisi Uygulama ve Araştırma Grubu, gibi kuruluşlar da müzik terapi ile ilgili çalışmalar ve uygulamalar yapmaktadır.^{4,27} Erzurum'da bölge eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan doktorlara yönelik benzer çalışmada %36,4'ü

ülkemizde müzik terapi yapan kurumun bulunduğunu belirttiği, %36,3'ünün bu konu ile ilgili fikri olmadığı, %27,3'ü müzik terapi yapan herhangi bir kurumun olmadığını belirttiği saptanmıştır.²⁰ Çalışmamızda yer alan deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının gerek dünyada gerekse ülkemizde müzik terapi ile ilgili kurumların varlığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde müzik terapi alanında yapılan eğitimler ve uygulamalar hakkında deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının yeterince bilgi sahibi olmamasının, konuya gösterdikleri ilgi düzeyi düşüklüğü ve uygulama yapan kurumların çalışmalarını bilimsel temelleri ile tıp camiasına yeterince ulaştıramaması ile ilgili olabileceği kanaatindeyiz.

Müzik terapinin kanıta dayalı uygulamaları ve kişisel olarak uyarlanmış müziğin motivasyonu, hareketi, ilişki kurmayı ve duygusal ifadeyi kolaylaştıran özellikleri kullanılarak ihtiyaç duyulan çeşitli uyarılma ve etkileşim durumları oluşturulabildiği bilinmektedir.⁶ Çalışmamızda doktorların %83,1'inin müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğunu düşündüğü ve bunun da ötesinde, doktorların yaklaşık yarısının müzik terapi ile ilgili bilimsel çalışmaya katılmak istediği saptandı. Ülkemizde yapılan "Tamamlayıcı/Alternatif Tıp ve Dermatoloji" ve "Türkiye'de Çalışan Dermatologların Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Yöntemleri Hakkında Bilgi ve Yaklaşımları" başlıklı iki çalışmada müzik ve müzik terapi ile ilgili herhangi bir bölüme rastlanmadı.^{28,29} Müzik terapi ile ilgili bilimsel veriler arttıkça doktorların müzik terapi hakkındaki bilgileri artacak dolayısıyla hastalarını tedavilerine destek olarak müzik terapiye yönlendirebilecekleri kanaatindeyiz.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmamızda müzik tıbbi uygulamaları "müzik" ana başlığı ile sorgulanıp ayrıntılandırılmamıştır. Müziğin frekans, ritim, melodi, armoni, müziğe eşlik eden söz gibi bileşenlerinin tıp uygulamalarında kullanımı ile ilgili doktorların düşünceleri ve bilgi seviyeleri hakkında bir içerik bulunmamaktadır. Çalışmamız daha çok doktorların genel olarak müzik ve müzik terapi hakkındaki düşüncelerine odaklanmış olup, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi seviyeleri konusunda katkı sunmamaktadır.

SONUÇ

Çalışmamızda, deri ve zührevi hastalıklar doktorlarının müziğin insan üzerine etkileri hakkında fikir sahibi olduğu; ancak, dünyada ve ülkemizdeki müzik terapi uygulamaları hakkında yeterince bilgili olmadıkları ve konuyla ilgili güncel bilimsel literatürü izlemediği görülmüştür. Diğer taraftan, deri ve zührevi hastalıkları doktorlarının büyük bir çoğunluğunun müzik terapi ve deri hastalıkları ile ilgili bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğunu düşündüğü ve katılımcıların yaklaşık yarısının konu ile yapılacak olan bilimsel çalışmalara katılmak istediği de tespit edilmiştir. Bu bağlamda; deri ve zührevi hastalıklar alanında müzik temelli uygulamaların ve müzik terapinin yeri, önemi ve kullanımına ilişkin kanıt dayalı verilere ihtiyaç olduğu söylenebilir. Kanıt dayalı veriler yayımlandıkça ve doktorların konuya yönelik ilgi ve bilgi düzeyleri arttıkça hastalarını

müzik terapiye yönlendirebilecekleri düşünülmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Koo J, Lebwohl A. Psycho dermatology: the mind and skin connection. Am Fam Physician. 2001;64(11):1873-8. [PubMed]
- Ferreira BR, Jafferany M, Misery L. Psychodermatology in the era of COVID-19. J Clin Aesthet Dermatol. 2021;14(3 Suppl 1):S24-S27. [PubMed] [PMC]
- Finlay AY, Chernyshov PV, Tomas Aragonés L, Bewley A, Svensson A, Manolache L, et al. Methods to improve quality of life, beyond medicines. Position statement of the European Academy of Dermatology and Venereology Task Force on Quality of Life and Patient Oriented Outcomes. J Eur Acad Dermatol Venereol. 2021;35(2):318-28. [Crossref] [PubMed]
- Gündüz K. Müzik terapi dernekleri [Music therapy associations]. Online Journal of Music Sciences. 2020;5(1):54-82. [Crossref]
- Yılmaz B, Can ÜK. Türkiye'de müzik terapi uygulamalarında kullanılan müzikler [The music used in music therapy practice in Turkey]. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 2019;13(19):592-620. [Crossref]
- Torun Ş. Kanıt dayalı müzik terapisi uygulamalarında müziğin rolü [The role of music in evidence based musictherapy practices]. Anadolu Tıbbi Dergisi. 2022;1(2):1-12. [Link]
- Çoban A. Müzikle tedavinin tanımı ve uygulama safhaları. Müzikterapi, Ruh Sağlığı için Müzikle Tedavi. 1. Baskı. İstanbul: Timaş; 2005. p.251-305.
- Uçaner B, Öztürk, B. Türkiye'de ve dünyada müzikle tedavi uygulamaları [Music therapy practices in Turkey and the world]. Uluslararası Eğitim Araştırma Kongresi. 2009:1-13. [Link]
- Oska C, Nakamura M. Alternative psychotherapeutic approaches to the treatment of eczema. Clin Cosmet Investig Dermatol. 2022;15:2721-35. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Wong HL, Lopez-Nahas V, Molassiotis A. Effects of music therapy on anxiety in ventilator-dependent patients. Heart Lung. 2001;30(5):376-87. [Crossref] [PubMed]
- Çürük GN, Göriş S, Bayındır SK, Doğan Z. Perkütan koroner girişim uygulanan hastalarda müzik terapinin anksiyete düzeyi ve yaşam bulgularına etkisi; randomize kontrollü çalışma [The effect of music therapy on anxiety levels and vital signs in patients undergoing percutaneous coronary intervention; randomized controlled trial]. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2008; (2):130-6. [Link]
- Sezer TB, Sezer Ö, Toprak D. Müzikoterapi hakkında ne biliyoruz [What do we know about music therapy]. Konuralp Tıp Dergisi. 2015;7(3):167-71. [Crossref]
- Dobrzyńska E, Cesarz H, Rymaszewska J, Kiejna A. Music therapy-history, definitions and application. Archives of Psychiatry and Psychotherapy. 2006;8(1):47-52. [Link]
- İmseytoğlu D, Yıldız S. Yenidoğan yoğun bakım ünitelerinde müzik terapi [Music therapy in neonatal intensive care unit]. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi. 2012;20(2):160-5. [Link]
- Demirtas S, Houssais C, Tanniou J, Misery L, Brenaut E. Effectiveness of a music intervention on pruritus: an open randomized prospective study. J Eur Acad Dermatol Venereol. 2020;34(6):1280-5. [Crossref] [PubMed]
- Shenefelt PD. Relaxation strategies for patients during dermatologic surgery. J Drugs Dermatol. 2010;9(7):795-9. [PubMed]
- Kimata H. Listening to mozart reduces allergic skin wheal responses and in vitro allergen-specific IgE production in atopic dermatitis patients with latex allergy. Behav Med. 2003;29(1):15-9. [Crossref] [PubMed]
- Lazaroff I, Shimshoni R. Effects of Medical Resonance Therapy Music on patients with psoriasis and neurodermatitis--a pilot study. Integr Physiol Behav Sci. 2000;35(3):189-98. [Crossref] [PubMed]
- Charan J, Biswas T. How to calculate sample size for different study designs in medical research? Indian J Psychol Med. 2013;35(2):121-6. [Crossref] [PubMed] [PMC]

20. Döner N, Kahyaoğlu Y. Bölge eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan doktorların müzik terapi hakkında düşünceleri: tanımlayıcı araştırma [Opinions of doctors working in the regional training and research hospital about music therapy: descriptive research]. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi. 2021;4(2):196-202. [Crossref]
21. Uyar M, Akın Korhan E. Yoğun bakım hastalarında müzik terapinin ağrı ve anksiyete üzerine etkisi [The effect of music therapy on pain and anxiety in intensive care patients]. Ağrı. 2011;23(4):139-46. [Crossref] [PubMed]
22. Çoban A. Giriş. Müzikterapi, Ruh Sağlığı için Müzikle Tedavi. 1. Baskı. İstanbul: Timaş; 2005. p.27-31.
23. do Amaral MA, Neto MG, de Queiroz JG, Martins-Filho PR, Saquetto MB, Oliveira Carvalho V. Effect of music therapy on blood pressure of individuals with hypertension: a systematic review and Meta-analysis. Int J Cardiol. 2016;214:461-4. [Crossref] [PubMed]
24. Çiğerci Y, Kurt H, Çelebi Ş. Tamamlayıcı bakım ve alternatif tedavi yöntemi olan müzik terapiye ilişkin sağlık profesyonellerinin görüşleri [Opinions of health professionals on music therapy as a supplementary care and alternative treatment method]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi. 2016;2(4):13-26. [Crossref]
25. Dündar S. Pediatri kliniğindeki hemşire ve doktorların, müziğin klinikte kullanımı hakkındaki düşünceleri [The thoughts of nurses and doctors in pediatric clinics upon the application of music in clinics]. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2011;12(3):11-5. [Link]
26. Anadolu Üniversitesi [Internet]. Anadolu Üniversitesi ©2023 [Erişim tarihi: 24 Ağustos 2023]. Müzik Terapisi Anabilim Dalı. Erişim linki: [Link]
27. Can ÜK, Yılmaz B. Türkiye'de müzik terapi konusunda oluşturulmuş bilimsel yayınların incelenmesi [Examination of scientific publications on music therapy in Turkey]. Motif Akademi Halk Bilimleri Dergisi. 2019;12(27):794-812. [Crossref]
28. Doğan B, Karabudak AÖ, Karabacak E. Tamamlayıcı/alternatif tıp ve dermatoloji [Complementary and alternative medicine and dermatology]. Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi. 2012;46(2):62-6. [Crossref]
29. Göker K, Yıldız H, Karabacak E, Doğan B. Türkiye'de çalışan dermatologların tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri hakkında bilgi ve yaklaşımları [The knowledge and attitudes towards complementary and alternative medicine among dermatologists in Turkey]. Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi. 2015;49(1):31-6. [Crossref]